

КРИМИНОЛОГИЙН ОНОЛ, ПРАКТИКИЙН АСУУДАЛ



ГЭР БҮЛДЭХ ХҮЧИРХИЙЛЭЛ НУУГДМАЛ ГЭМТ ЯВДАЛ БОЛОХ НЬ

Т.Мөнхдалай

Отгонтэнгэр их сургуулийн ахлах багш, докторант

Гэмт явдал нь нийгмийн болон эрх зүйн сөрөг үзэгдэл, үйл явцын нэг хэсэг бөгөөд манай улсад сүүлийн жилүүдэд эрүүгийн болон хэв журмын нөхцөл байдал хүндэрч улмаар гэр бүлийн орчин, түүний хүрээнд үйлдэгдэж буй гэмт хэргийн тоо өсөх хандлагатайбайгаа нь олон нийтийг бухимдуулж мөн айдас түгшүүрт оруулж байна.

Гэр бүл бол гэр бүлийн нийт гишүүдийн аз жаргал, ирээдүй, эв нэгдлийн илэрхийлэл бөгөөд амар амгалангийн эхлэл болж, ёс заншил, уламжлал, танин мэдэхүйн мэдлэг, боловсрол олгож байдаг бичил, таатай орчин билээ.

Гэр бүлийн хүчирхийллийн улмаас үйлдэгдэн гарч буй гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх асуудал нь данганц гэр бүлийн хүрээнд бус нийгэм, хамт олон, төр засгийн хэмжээнд авч үзэх өргөн цар хүрээтэй асуудал юм.

Гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртөж буй хохирогчид нь голдуу хүүхэд эмэгтэйчүүд, өндөр настан, хэвтрийн, хүнд өвчтэй, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд байдаг бөгөөд зарим тохиолдолд эрэгтэйчүүд ч хохирогч болдог байна.

Цагдаагийн байгууллага болон Хүний эрхийн үндэсний комиссоос хийсэн судалгаагаар 2014 онд 2270 гаруй эмэгтэйчүүд гэр бүлийн

хүчирхийлэлд өртсөнөөс 300 гаруй охид бүсгүйчүүд бэлгийн хүчирхийлэлд өртөж 2009 оноос хойш 71 эмэгтэй гэр бүлийн хүчирхийллийн улмаас нас барж, 2395 хүн гэмтэж бэртсэн¹ тоо баримт нь зөвхөн бүртгэгдсэн гэмт хэргийн тухайд яригдаж буй асуудал бөгөөд бүртгэгдээгүй гэмт хэргийн ард хичнээн хүн гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогч болж хуулиар хамгаалагдсан эрх, эрх чөлөө, ашиг сонирхол нь зөрчигдөж буйг нарийн тодорхойлох, тооцох боломжгүй юм.

Илэрч бүртгэгдсэн нэг гэмт хэргийн цаана нуугдмал, бүртгэгдээгүй хэрэг, үйлдэл наад зах нь 5-10 гэсэн харьцаатай байдаг байна.

2014 онд гэрбүлийн хүчирхийллийн улмаас үйлдэгдсэн гэмт хэрэг 1076 бүртгэгдсэн нь 2013 оны мөн үетэй харьцуулахад 418 гэмт хэргээр буюу 1.6 дахин өсөн нэмэгдсэн тоо баримт² дээр хуулийн зохих байгууллагад хандаагүй, бүртгэгдээгүй хэргүүд буюу “нуугдмал гэмт явдлыг” тоог тооцоолон гаргаж нэмэхэд гэр бүлийн хүрээнд үйлдэгдэж буй нийт гэмт хэргийн бодит тоо хэд дахин өссөн үзүүлэлт гарах болно.

Latent crime буюу нуугдмал гэмт явдал³ нь хууль сахиулах байгууллагад албан ёсоор бүртгэгдээгүй боловч бодитойгоор үйлдэгдсэн гэмт хэргийг илэрхийлсэн ойлголт юм.

¹ ЦЕГ-ын Мэдээлэл, судалгааны төв. 2003-2014 оны гэмт хэрэг, зөрчлийн статистик мэдээ.УБ., 2015. 5 дахь тал

² ЦЕГ-ын Мэдээлэл, судалгааны төв. 2013-2014 оны гэмт хэрэг, зөрчлийн статистик мэдээ.УБ., 2015. 12 дахь тал

³ Б.Батзориг, Г.Эрдэнэбат. “Криминологи”. УБ.2013. 26 дахь тал

Нийгэмд буй болсон объектив болон субъектив хүчин зүйлсийн нөлөөгөөр гэмт явдал бүртгэгдэхгүй өнгөрөх явдал гардаг бөгөөд объектив хүчин зүйлсийн нөлөөлөлдхууль эрх зүйн хийдэл болон хууль тогтоомжийн боловсронгуй бус байдлаас хамаарч тухайн этгээдийн үйлдэл нь гэмт хэрэгт тооцогдохгүй болсон, хуулиар гэмт хэрэг гэж тооцсон үйлдлийг хийсэн боловч хууль сахиулах байгууллагын албан тушаалтны мэргэжлийн алдаа дутагдалзэргээс хамаарч тоо бүртгэлд бүртгэгдээгүй байдаг бол субъектив хүчин зүйлсийн нөлөөлөлд хууль сахиулах байгууллага, тэдгээрийн алба хаагчдын “санаатай” буюу “санамсаргүйгээр” бүртгээгүй нуун дарагдуулсан, мөн түүнчлэн гэр бүлийн гишүүдийн хүсэл зоригоос хамаарч гэр бүлийн хүрээнд үйлдэгдсэн гэмт хэргийг нуун дарагдуулах гэсэн зорилго агуулагдаж байдаг байна.

Тухайн улсад үйлдэгдсэн нийт гэмт хэргийн тоон үзүүлэлт нь бүртгэгдсэн гэмт хэрэг, нуугдмал гэмт хэргийн нийлбэрээс бүрдэнэ. Иймд үйлдэгдэн гарсан гэмт хэргийн талаар үнэн, бодит мэдээлэлтэй байх нь тухайн гэмт хэргийг илрүүлэх, шалгаж, шийдвэрлэх болон урьдчилан сэргийлэх арга замыг зөв тодорхойлоход төдийгүй, хүч хэрэгслийг оновчтой зохион байгуулах, ашиглах цаашдын төлөв байдал, чиг хандлагыг боловсруулах, төлөвлөхөд чухал бөгөөд хууль сахиулах байгууллагад бүртгэгдсэн гэмт хэргээс гадна бүртгэгдээгүй, нуугдмал гэмт хэргийн талаар судлах нь онол практикийн хувьд ач холбогдолтой болно.

XIX зууны эхэн үед оросын



эрдэмтэн А.Кетле нарын судлаачид өөрийн бүтээлдээ нуугдмал гэмт хэргийн талаар анх судлан тодорхойлохыг оролдож байсан бөгөөд А.Кетле нь “үйлдэгдсэн гэмт хэргийн зөвхөн тодорхой хэсэг л мэддэгддэг ба нуугдмал гэмт хэргийн эзлэх хувь нь олон дахин их хувь эзэлдэг”⁴ гэж тодорхойлсон байдаг.

“Аливаа гэмт явдал олны нүднээс далд, нуугдмал байдалд байх чадвартай. Тэр бүхнийг ил гаргаж, тодорхой болгон бич. Эрт, орой хэзээ нэгэн цагт олон түмний үзэл бодлын хүчээр энэ булай явдал арилна” хэмээн АНУ-ын нэрт сэтгүүлч, хуульч Жозеф Пулитцер хэлдэг байжээ.

Манай улсад нуугдмал гэмт хэргийг тооцоолох аргачлал, арга зүй боловсруулагдаагүй байгаа нь криминологийн прогноз хийх боломжийг үгүйсгэж, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын үр дүнгүй байгаагийн гол шалтгаан нь энэ талаар чиглэсэн судалгаа хийгдээгүй, анхаарал хандуулахгүй байгаад оршиж байна⁵.

Бүртгэгдсэн гэмт хэргээс нуугдмал гэмт хэргийн ялгагдах онцлог нь түүний далд нууц шинж нь бөгөөд өөрөөр хэлбэл нуугдмал гэмт хэргийн бүрэлдэхүүн, шинж, өгөгдэхүүнүүд төрийн тоо бүртгэлийн системд байдаггүй байдлаар илэрнэ⁶.

Нуугдмал гэмт хэрэг нь гэмт хэрэг болохын хувьд нийгэмд аюултай үзэгдэл бөгөөд, эрүүгийн хариуцлага хүлээгээгүйн улмаас дахин давтагдах шинжтэй байдаг байна.

Мөн түүнчлэн гэмт хэргийг нуун дарагдуулах явдал нийгэм, гэр бүлийн гишүүдийн харилцаанд оршин, түүний өөрчлөлтийг даган хувьсан өөрчлөгдөж байдаг нь хамт олон, гэр бүлийн гишүүдээс нэг нь нөгөөгийнхөө хийсэн хэргийг

нэг бус удаа уучлан өршөөсөн явдалтай холбоотой бөгөөд ихэнхи тохиолдолд эрүүгийн хуульд гэмт хэрэг гэж тооцсон хөнгөн, хүндэвтэр төрлийн гэмт хэргийг нуун дарагдуулдаг байна.

Гэр бүлийн орчин, хүрээлэлд үйлдэгдэж байгаа нийт гэмт хэргийн дийлэнхи хувийг бодитойгоор үйлдэгдсэн боловч цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдэхгүйгээр далд үйлдэгддэг нуугдмал гэмт хэрэг эзэлдэг бөгөөд хүчирхийлэлд өртөж хохирсон иргэнээс зөрчигдсөн эрхээ сэргээж, хамгаалуулахын тулд хуулийн зохих байгууллагад хандаагүй энэ байдал нь тухайн гэмт хэргийг үйлдэгч этгээдийг улам өөгшүүлэн удаа дараа гэмт хэрэг үйлдэж, үйлдсэн хэрэгтээ хариуцлага хүлээхгүй ял завших нөхцөл болдог байна.

Түүнчлэн гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртөж хохирсон иргэнд учирсан бие махбодь, эд хөрөнгө, сэтгэл санааны хохирлын тоо хэмжээ нь удаа дараагийн халдлагын улмаас улам бүр өсөн нэмэгдэх хандлагатай болдог ба эцсийн үр дүн нь зөөлрүүлж хэлбэл гэр бүл салалтаар, хатуухан хэлбэл хүчирхийлэл үйлдэгч болон түүнд өртөгч хэн нэгний эрүүл мэнд, амь насыг хохироосноор дуусдаг байна.

Судалгаагаар өнөөдөр хүчин төгөлдөр мөрдөгдөн үйлчилж байгаа Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид тусгайлан заасан 225 гэмт хэргээс гэр бүлийн хүрээнд үйлдэгддэг 37, үйлдэгдэх боломжтой 14 гэмт хэрэг хуульчлагдсан байна.

Энэ тоо нь хэдийгээр эрүүгийн хуулиар хамгаалагдсан нийгмийн харилцаа, тэр дундаа хүний амь нас, эрүүл мэнд, эрх чөлөө ашиг сонирхлын дөрөвний нэг буюу 25.8 хувийг эзлэж байгаа хэдий ч гэр бүлийн хүрээнд үйлдэгдэж буй ахуйн шинжтэй гэмт явдал⁷-ын дотор хүч

хэрэглэсэн гэмт хэргийн эзлэх хувийн жин нилээд их байгаа явдалд анхаарал хандуулж тэмцэх арга замыг зөв тодорхойлох нь чухал ач холбогдолтой болно.

Иймд гэр бүлийн хүрээнд үйлдэгдэж буй хүч хэрэглэсэн гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөлийг судлан тогтоож гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга замыг зөв бөгөөд оновчтой тодорхойлон хүчирхийлэлд өртсөн хохирогчийн хууль ёсны эрх, ашиг сонирхолыг хамгаалж, зөрчигдсөн эрхийг нь сэргээн эдлүүлэх шаардлагатай байна.

Гэрбүлийн хүрээнд хамаарагдах гэрлэсэн болон хамтран амьдрагч хүмүүс, тэдний төрөл садангийн хүн⁸-тэй холбоотой бүлэг хүмүүсийн хооронд үйлдэгдэнгарч буй хүч хэрэглэсэн гэмт хэргийг гэр бүл дэх хүчирхийлэлтэй холбон авч үзье.

ШШГЕГ-ын харьяа хорих 407-р ангид хийсэн хэсэгчилсэн судалгаагаар танай гэр бүлд хүчирхийлэл байдаг эсэх, хүчирхийлэл төрүүлэгч этгээд хэн болох гэсэн асуулганд оролцсон 41 эмэгтэй ялтанаас гэр бүлд хүчирхийлэл байдаг, байнга өртдөг гэж 10 буюу 24.3%, хааяа нэг хүчирхийлэлд өртдөг байсан гэж 9 буюу 21.9% нь хариулсан бөгөөд хүчирхийллийг төрүүлэгч нь нөхөр гэж 12 буюу 48%, хадам эцэг эх, төрөл төрөгсөд, хамаатан садан байдаг гэж 5 буюу 20%, найз нөхөд, хамт ажиллаж, сурдаг хүмүүсээс 8 буюу 32% нь хүчирхийлэл үйлддэг хэмээн 25 ялтан хариулжээ.

Гэр бүлийн хүчирхийлэл нь хэн нэгэн хүний ганц нэгэн удаагийн, санамсаргүй, тохиолдлын зан үйл бус тодорхой зорилгод хүрэх үүднээс төлөвлөгдсөн ухамсарт үйлдэл төдийгүй, бусдыг зовоон

ба нийгэм- ахуйн харилцаагаар хоорондоо холбогдсон этгээдүүдийн ашиг сонирхлын зөрчилдөөнөөс үүдсэн гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнд нь ордог гэмт явдлын хэлбэр⁸ “Гэр бүлийн тухай” Монгол Улсын хуулинд төрлийн хүн- гэж гэрлэгчдийн эцэг, эх, өвөг эцэг, эмэг эх, ач хүү, ач охин, зээ хүү, зээ охин, тэдгээрийн хүүхдийг, садангийн хүн- гэж гэрлэгчдийн төрсөн ах, эгч, дүү, авга, нагац, тэдгээрийн хүүхдийг хэлнэ гэж тайлбарласан.

⁴ А.Кетле “Социальная физика, или опыт исследования о развитии человеческих способностей” Киев. 1911 г. 262 дах тал

⁵ Д.Мягмарцэрэн. Нуугдмал гэмт хэрэг: ойлголт, шалтгаан, тооцоолол, өнөөгийн байдал. //Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал сэтгүүл. 2014. №1. 18 дах тал

⁶ Дурдсан бүтээл

⁷ С.Нарангэрэл. “Эрх зүйн эх толь бичиг” УБ. 2007 он. 49-р тал.

Ахуйн шинжтэй гэмт явдал- англи. domestic crime- «ахуйн хөрсөн» дээр үйлдэгдсэн, өөрөөр хэлбэл бие хүн- ахуйн



тарчилгах нэг хэлбэр юм⁹.

Гэр бүл дэх хүчирхийлэл нь хэн нэг нь нөгөөгөө хүч чадал, эрх мэдлээрээ далайлган, эрхшээлдээ оруулах санаа зорилгоор, байнгын хяналт тогтоон өөрөөсөө хамааралтай байдалд оруулж буй тэгш бус харьцаа бөгөөд энэхүү харьцаа нь үргэлж мөнхөд айдасыг¹⁰ төрүүлж, хүний сэтгэл зүй, бие махбодид өөрчлөлт үүсгэж байдаг бөгөөд далд хэлбэртэй, дахин давтагдах шинжтэй гэмт хэргийн хохирогч нь байнгын дарамт айдастай байдаг.

Гэр бүлийн гишүүдийн амин хувийн амьдрал нь хувийн нууцтай холбоотой байдаг эмзэг нарийн асуудал бөгөөд гэр бүлийн нууц¹¹ хэмээх тодотголтой, хаалттай хөшигний цаана хүчирхийлэлд өртөж хохирсон, хохирсоор байгаа этгээдээс зөрчигдсөн эрхээ хуулийн дагуу хамгаалуулах эрх нь гэр бүлийн гишүүдийн нэр төр, алдар хүнд, ашиг сонирхолд харшлах тул тийм мэдээ, мэдээллийг бусдад мэдүүлэхгүй, тараахгүй гэсэн үзэл бодлоор хязгаарлагдан хаагдаж байдаг байна.

Аливаа нэг хүчирхийлэл нь бусдын аюулгүй орчинд амар тайван амьдрах, халдашгүй дархан байх талаар Үндсэн хууль болон бусад хууль тогтоомжоор хамгаалагдсан эрх, эрх чөлөө, ашиг сонирхолд халдаж ноцтой гэм хор учруулж байдгаараа гэмт хэрэгт тооцогддог.

Гэмт хэрэгүүлдэх болсон шалтгааны 86 хувийг нөхрийн байнгын архиан согтуурал, мөнгө санхүү сэтгэл санааны дарамт шахалт, айлган сүрдүүлэлт,

үндэслэлгүй хардалт болон зодуур нүдүүр хэрээс хэтэрч тэвчихийн аргагүй байдалд орсон явдал гэж ял эдэлж буй эмэгтэйчүүдтэй хийсэн ярилцлагын дүн¹²-гээр тодорхойлогдож байсан бол эр нөхөр хүчирхийллийг байнга төрүүлж байдаг гэж 48% нь тодорхойлсон нь бидний хийсэн судалгааны дүнгээс харагдаж байна.

Хүчирхийлэлд өртөж хохирсон эмэгтэйчүүд нь гэр бүл, ойр дотны хүмүүсийн дарамт шахалт, байнгын заналхийлэл, хүчирхийллээс чөлөөлөгдөхийн тулд гэнэт багтарсан уур¹³-аа барьж чадахгүй гэмт хэрэг үйлдсэн болохыг харуулж байна.

Гэр бүл, ахуйн хүрээнд дэх хүчирхийлэл, хохирогчийн буруутай үйл ажиллагаа зэрэг нь эмэгтэйчүүд, хүүхдүүдээс үйлдэх гэмт явдлын нөхцөл байдал, тоон үзүүлэлтэд зохих хэмжээнд нөлөөлж байгаа нь “Хүмүүс ил тодоор хүч хэрэглэн, дарлах үед эсрэг эрх чөлөөгөө хамгаалан эсэргүүцлийн бат бэх далан босгож чаддаг. Харин тэрхүү хамгаалах даланг нь бага багаар хэмлэн эцэстээ гарцаагүй нурахад хүргэдэг шавьж хорхойн үйлдлийг огтоос анзаардаггүй”¹⁴ хэмээсэн Италийн нэрт сэтгэгч Чезаре Беккариагийн үзэл онолыг батлаж байна.

Хүчирхийлэл нь өөрөө хүчирхийллийг төрүүлдэг. Та яагаад хүнийг санаатай алах гэмт хэргийг үйлдэх болов гэсэн асуултанд судалгаанд оролцсон 39 эмэгтэй ялтаны 12 буюу 30.7% нь бусдад дарамтлуулаад гэж, 6 буюу 15.3% нь сэтгэл санааны хямралтай байдлаас, 18 буюу 46.1% нь хохирогчийн буруутай

үйл ажиллагааны улмаас, бусад гэдэгт 2 буюу 5.1% нь гэмт хэрэг тус тус үйлдсэн гэжээ.

Үүнийг хүснэгтээр харуулбал:

Асуулт	тоо	Хувь
Сэтгэл санааны хямралтай байдлаас	6	15.3%
Хохирогчийн буруутай үйл ажиллагааны улмаас	18	46.1%
Бусдад дарамтлуулаад	12	30.7%
Бусад	2	5.1%

Дээрхи судалгаанаас харахад эмэгтэй ялтны 61.4% нь гэр бүл дэх хүчирхийллийн улмаас сэтгэл санааны хямралтай байдал, хохирогчийн буруутай үйл ажиллагаанаас болж гэмт хэрэг үйлдсэн байна.

Өнөөгийн нөхцөлд гэр бүлийн хүрээнд үйлдэгдэж хүчирхийлэл түүнээс үүдэлтэй гэмт хэргийн гаралтыг багасгах, түүнтэй тэмцэх талаар хэрэгжүүлж буй төрийн цэгцтэй бодлого үгүйлэгдэж байна.

Хэдийгээр “Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай” Монгол Улсын хуульд **Гэр бүлийн хүчирхийлэл**¹⁵ гэдгийг гэр бүлийн хүрээнд гэр бүлийн гишүүн, төрөл, садангийн хүн, нөгөө этгээдийн эрх, эрх чөлөөг зөрчиж гэм хор учруулсан, эсхүл учруулахаар заналхийлсэн эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй үйлдэл, эс үйлдэхүй хэмээн тайлбарласан байдаг ч хүний эрхийг зөрчсөн тохиолдолд буруутай этгээдэд энэ хуулиар оногдуулах шийтгэл сул, хүмүүжлийн нөлөөлөл байдаггүй нь тэднээс дахин давтан хүчирхийлэл үйлдэх явдлыг бий болгодог байна.

Гэр бүлийн хүрээнд үйлдэгдэх хүчирхийлэл нь дараах хэлбэрээр үйлдэгддэг байна.

Үүнд:

А. Бие махбодийн хүчирхийлэл-хэн нэг нөгөөдөө өөрийн хүсэл сонирхол, эрх мэдлээ тогтоох зорилготой биенд

¹⁵ “Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай” Монгол Улсын хууль. 2004 он

⁹ “Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх цогц стратеги” гарын авлага. УБ. 2005 он. 10-р тал

¹⁰ С.Нарангэрэл. “Эрх зүйн эх толь бичиг” УБ. 2007 он. 21-р тал.

Айдас- англ fear- страх- сэтгэлийн түгшүүрийн нэг хэлбэр ба болсон болон хүлээгдэж буй үйл явдлаас үүснэ. Хүнд сэтгэл зүйн ба бие махбодийн өөрчлөлт үүсгэнэ.

¹¹ Мөн бүтээлийн 148-р тал

Гэр бүлийн нууц- англ familusecrecy- бусдад задруулбал тухайн хувь хүн, түүний гэр бүлийн гишүүдийн нэр төр, алдар хүнд, ашиг сонирхолд харшлах мэдээлэл.

¹² Хүний эрхийн үндэсний төвийн судалгааны тайлан. УБ.2008 он

¹³ Мөн бүтээлийн 147-р тал
Гэнэт багтарсан уур-санаа сэтгэл нь гэнэт хүчтэйочрон давчдах байдал

¹⁴ Чезари Беккари. “Гэмт хэрэг ба ялын тухай” Г.Эрдэнэбатын орч. УБ.2007 он 33-р тал



нь алгадах, цохих, түлэх, өлсгөх, цангаах, дааруулах, халууцуулах, бэлгийн харьцаанд хүчирхийлэх зэргээр хүч хэрэглэх, халдах явдлаар илрэн гарна.

Б. Эд хөрөнгийн хүчирхийлэл–нэг нь нөгөөгөө эрхшээлдээ байлгах зорилгоор өдөр тутмын зайлшгүй хэрэглээг нь хязгаарлах, ажил хийлгэхгүй байх, цалин орлогоо өөртөө зарцуулах боломж өгөхгүй байх зэргээр эдийн засгийн боломжийг нь хязгаарлан хамааралдаа оруулахыг ойлгоно.

В. Сэтгэл санааны хүчирхийлэл–хүчирхийлэл үйлдэгч хэн нэг нь нөгөөгөө эрх мэдэлдээ оруулах зорилгоор хүсэл эрмэлзлэл, итгэл найдварыг нь нэр хоч өгөх, дуугаа өндөрсгөн хашгичих, зандрах, тэнэг, арчаагүй, залхуу, завхай, царай муутай гэх мэтээр мохоож сүрдүүлэн хэл амаар доромжлохыг хэлдэг байна¹⁶.

Гэр бүл оршин тогтнохын баталгаа нь наад захын суурь хэрэгцээгээ хангах эдийн засгийн хүчин чадалтай байх явдал бөгөөд эдийн засаг, мөнгө, санхүүгийн боломж тааруу байх нь ёс суртахууны доголдол гаргах, хууль бус үйлдэл хийхэд хүргэж энэ нь даамжиран гэмт хэрэг үйлдэгдэхэд хүргэх нь бий.

Гэр бүлийн гишүүдийн хооронд албан тушаал, эд хөрөнгө, мөнгө, ажил мэргэжил, эрх мэдлийн зөрүү гарснаар маргаан үүсч энэ байдлыг даамжруулан гүнзгийрүүлбэл улмаар гэмт хэрэг үйлдэх сэдлийг төрүүлдэг.

Амар амгалан гэр бүл оршин тогтнох хамгийн гол үндэс бол эрх, үүргийн тэнцвэр юм. Эрхийг чухалчилдаггүй, хариуцлагыг тоомсорлодоггүй гэр бүлүүд байнга нурах, бутрах аюултай. Эрхийг чухалчилж, үүрэг хариуцлагыг үл тоомсорлох нь гэр бүлийн зөрчилдөөнийг бий болгоно. Зөрчилдөөнийг дэвэргэсэн сэдэл нь үл ойлголцлыг үргэлжлүүлэн хурцатгаж улмаар хэн нэгнийг гэмт хэрэг үйлдэхэд

хүргэнэ.

Монгол Улсад гэр бүлийн гишүүд, садан төрлийн холбоотой хүмүүс хэн алиныхаа хуулиар хамгаалагдсан эрх, эрх чөлөө, ашиг сонирхолыг зөрчихөд зөрчигдсөн эрхээ сэргээлгэх, хамгаалуулахаар цагдаагийн байгууллагад хандах нь цөөн байдаг.

Судалгаанаас үзэхэд ард иргэдийн дийлэнх хувь нь буюу 83% нь дараах нөхцөл байдлуудын улмаас гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртөн хуулиар хамгаалагдсан эрх, эрх чөлөө нь зөрчигдсөн боловч цагдаагийн байгууллагад ханддаггүй болох харагдаж байна:

- “Зардал, чирэгдэл их гарч цаг хугацаа их зарцуулна” гэж төвөгшөөн хойш тавьж орхидог,
- “За яахав, ийм байдал зөндөө л болдог шүү дээ” хэмээн бодож нүдээ аниад дуугай өнгөрөх, уг үйлдэлтэй эвлэрэхийг хичээхийг оролдох,
- “Цагдаад мэдэгдсэнч гэсэн тайлбар, мэдүүлэг авахаас өөр олигтой, үр дүнтэй хүмүүжлийн арга хэмжээ авдаггүйгээсулам их дарамтлуулж энэ явдал дахиад давтагдах байх” хэмээн түгшдэг,
- “Өөрөө ухаарч ойлгох биз, муугнь үзээд яахав” гэсэн хандлагаар ахин хэрэг зөрчил гаргахгүй, засарч хүмүүжнэ гэсэн итгэлээр ханддаг,
- “Хамаатан, саднаа эвгүй байдалд оруулаад, гэр бүлийнхээ нэр хүндийг унагана” хэмээн болгоомжлох,
- Бүх зүйлд өөрийгөө буруутай мэтээр төсөөлөх зэргээр илэрдэг байна.

Гэр бүлийн хүрээнд үйлдэгдэж буй гэмт хэргийн шалтгааныг тодорхойлбол дараах хүчин зүйлүүд байна:

А. Гэр бүлийн хүрээнд үйлдэгдэж байгаа хүчирхийлэл, гэмт хэрэгт нөлөөлжбуй гол шалтгаан бол архидаан согтуурах явдал юм.

Согтууруулах ундааг хэвийн хэмжээнээс хэтрүүлж хэрэглэх нь хүмүүсийн хоорондын харилцааг муутгах, зөрчилдүүлэхэд хүргэдэг соёлч биш байдлын байнгын дагуул

мөн. Согтуурагчид нь хэн нэгний эрх, ашиг сонирхлыг үл хайхран эрх зүйн болон ёс суртахууны хэм хэмжээг байнга зөрчдөг бөгөөд согтуурал нь гэрбүлийнхүрээнд хүчирхийллийн гэмт хэрэг үйлдэх, гэмтзан үйлд түлхэн оруулагч хүчин зүйл болдог.

Архидан согтуурах нь гэр бүлийн гишүүдийн хоорондын харилцааг тасалж согтуурагчдын сэтгэхүйд хувиа бодсон, бүдүүлэг, дээрэнгүй хандлага, сэдлийг төрүүлж энэ нь эцсийн эцэст гэмт хэрэг үйлдэх явдлаар төгсдөг байна.

Согтуурсан мансуурсан этгээд харгис хэрцгий, бүдүүлэг ааш авир гарган авирлахад нь түүнд хүчээр дарлагдан доромжлогдож эрх, эрх чөлөө нь зөрчигдсөн хүмүүсээс түүний үйлдлийг тэвчихийн аргагүй байдал үүсч гэмт хэрэг үйлдэхэд хүргэдэг.

Б. Удаах нэг гол шалтгаан бол ажилгүйдэлбөгөөд манай улсад 2014 онд эрүүгийн 27318 гэмт хэрэг бүртгэгдэж түүнд 23737 хүн холбогдон шалгагдсаны 11658 буюу 49.1 хувийг тодорхой эрхэлсэн ажилгүй хүмүүс эзэлж байгаа бөгөөд гэмт хэрэгт холбогдсон 10 хүн тутмын 5 нь тодорхой эрхэлсэн ажилгүй хүмүүс байна¹⁷.

Гэр бүлд хүчирхийлэл үйлдэгч этгээд нь эрхэлсэн тодорхой ажилгүйн улмаас бухимдаж тэрхүү бухимдлаа архи ууж согтууран гэр бүлдээ гаргадаг бөгөөд энэ үйлдэл нь даамжирсаар улмаар өөрийгөө гэмт хэргийн хохирогч өрөөлийг хэрэгтэн болоход хүргэдэг байна.

Дараагийн гол шалтгаан бол ажилгүйдлээс үүдэлтэй ядуурал:

Ядуурал сүүлийн жилүүдэд огтхон ч буураагүй, харин ч нэмэгдэж улам гүнзгийрсэн нь ажилгүйдэл нэмэгдсэнтэй холбоотойгоор өрх гэрийн орлого, санхүүгийн чадавхи уналтанд орсон.

Төлөвлөгөөт төвлөрсөн эдийн засгийн нийгмээс зах зээлийн эдийн засгийн нийгэмд

¹⁶ “Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх цогц стратеги” гарын авлага. УБ. 2005 он. 20-р тал

¹⁷Цагдаагийн Ерөнхий газрын статистик мэдээ. 2014 он



шилжих шилжилтийн үеэс эхлэн дээр дурьдсан хоёр шалтгаан нь гэмт хэргийн гаралтанд үнэмлэхүй жин дарах болсныг 1980-1990 он хүртэл 10 жилийн дотор бүртгэгдсэн гэмт хэргийн тооноос /30552/ шилжилтийн 10 жилд бүртгэгдсэн гэмт хэргийн тоо /85101/ даруй 2.8 дахин өссөн тоо баримтаас харж болно.

Төр засгийн зүгээс ядуурлыг бууруулах чиглэлээр тодорхой арга хэмжээ авч байгаа боловч ядуурлын талаар хийсэн судалгаагаар манай улсын нийт хүн амын 32.2% нь амьжиргааны баталгаажих түвшингээс доогуур амьдарч нэн ядуу өрхөд хамаардаг гэсэн статистик судалгаа байна.

Төвлөрсөн суурин газарт 6 хүний нэг нь ажилгүй, улсын хэмжээнд ядуу амьдралтай 10 хүний нэг нь ажилгүй байна. Архидалт, ажилгүйдэл, ядуурал нь өөр хоорондоо харилцан уялдаа холбоотой нийгмийн үзэгдэл бөгөөд ажилгүйдэл их байгаа газар архидалт их байдаг ба ийнхүү нэг шалтгаан нь нөгөө шалтгааныхаа их үүсвэр болж байна.

В. Бас нэг шалтгаан нь уламжлал, зан заншилтай холбоотой асуудал юм.

Нийгмийн ёс суртахуун гэдэг ойлголт устаж байна. Иргэд эрх, эрх чөлөөгөө эдлэж байна гээд дураар авирлаж, үүрэг хариуцлагаа ухамсарлахгүй байна.

Хүн бүр өөрийн сэтгэл санаанд болон гэр бүл, орчин тойрондоо амар тайван байдал бий болгох нь чухал. Иргэний ухамсар, ёс зүйг дээшлүүлэх талаар олон талт ажлыг зохион байгуулахад төр, төрийн бус болон олон нийтийн бусад байгууллагын оролцоо чухал шаардлагатай.

Өнөөгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх эрх зүйн орчин, үйл ажиллагаа, механизм нь түүнийг таслан зогсоох, урьдчилан сэргийлэх гэхээсээ илүүтэйгээр гэмт хэрэг үйлдэхэд түлхэн оруулах, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд оногдуулах хариуцлага нь гэмт хэрэгтэнг урамшуулах өнгө аястай мэт хөнгөн болсон, эс бөгөөс гэмт хэрэгтнийг хийсэн хэрэгтээ гэмших биш иргэн,

нийгэм, төрд өширхөх сэтгэлийг даамжруулах хандлагатай болжээ.

Өнөөдөр эрүүгийн эрх зүйн салбарт үйлчилж байгаа хуулиудаас эхлээд тухайн үйлдэгдэн гарсан гэмт хэрэгт сөрдөгдсэн сэжигтэнтэй харьцахад хууль хамгаалах байгууллагын албан хаагчдын ажлын арга барил, ёс зүй, соёл, итгэл үнэмшил, тогтсон хандлагыг өөрчлөх шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна.

Манай улсын эрүүгийн эрх зүйн практикт эрүүдэн шүүх, цагдан хорих практик давамгайлах хандлагатай байгаа нь эмзэглэлтэй, анхаарвал зохих асуудал бөгөөд Монголын гэх тодотголтой хүмүүнлэг, иргэний ардчилсан нийгэмд гэмт хэрэгтнүүдийн эгнээ өргөжих нэг үндэс бол иргэд болон гэмт хэрэгт сөрдөгдсэн этгээдтэй хүнлэг бус, хатуу ширүүн, шударга бусаар хандах явдал байсаар байгаа нь нийгмийн гишүүдийн сэтгэл зүйд гаж нөлөөлөл үзүүлж, гэмт зан үйлд дасан зохицох үйл явц эрчимжих хандлагатай байгаа явдал тун харамсалтай.

Социологич Э.Дюрхэйм "... гэмт хэрэг нь нийгэмд эерэг үүрэг гүйцэтгэдэг, учир нь хүмүүсийн хамтын ёс суртахуун аль нэг гэмт хэргийн тухайд түүнийг үзэн ядах, эрс буруушаах мэдрэмжээрээ нэгдэж, харин ч гэмт хэргийн эсрэг нийгмийн сэтгэлзүйн дархлааг хөгжүүлдэг" хэмээжээ. Тэгвэл бидний хамтын амьдралд энэ мэдрэмж үзтэл унасаар байна.

Хэдхэн жилийн өмнө хүний амь нас хохирсон асуудлыг нийгмийн сэтгэлзүй ихэд цочирдон хүлээн авдаг байсан бол өнөөдөр олон нийтийн сэтгэл зүйн хүлээн авалт, төсөөлөл ерөнхийдөө онц хүнд гэмт хэрэг үйлдэгдсэн асуудлыг ердийн байдаг зүйл мэтээр тусган авах болжээ.

Иргэд эрх зүйт төрд итгэх итгэл алдарч, хууль сахиулах байгууллага тэдэнд үйлчилнэ гэдэгт итгэхгүй эрх ашгийг нь хэзээ ч хамгаалахгүй гэж бодсон ийм сэтгэл зүй давамгайлах тусам хуулийг үзэн ядах, хууль хүчний байгууллага, цагдаагийн

ажилтнуудыг үзэн ядах, эрх мэдэлтэн чинээлэг иргэдийг үзэн ядахад хүрдэг.

Хууль хэрэгждэггүй юм бол, шударга ёс байдаггүй, тэгш үйлчилдэггүй юм бол би ч гэсэн гэмт үйлдэл хийхэд яадаг юм хэмээсэн бодол, сэдэл тэдний зан үйлд илрэх хандлагатай байна.

Иргэд цагдаад итгэхээсээ илүүтэйгээр болгоомжилдог, цэрвэдэг болжээ. Тэдний хооронд үл итгэлцлийн маш том орон зай үүсээд байгаа нь цагдаа, прокурор, шүүхийн байгууллагын үйл ажиллагаа, хууль эрх зүйн өнөөгийн тогтолцоотой шууд холбоотой асуудал юм.

2014 онд Монгол Улсын хэмжээнд гэр бүлийн хүрээнд үйлдэгдэж, бүртгэгдсэн гэмт хэргийг бүс нутгийн хэмжээнд авч үзэхэд:

А. Баруун бүс буюу Баян-Өлгий аймагт 1.5, Увс аймагт 6 дахин

Б. Хангайн бүсийн Хөвсгөл аймагт 50 дахин

В. Төвийн бүс буюу Төв, Дархан-Уул аймагт 2.5, Сэлэнгэ аймагт 3.5,

Говьсүмбэр аймагт 7 дахин

Г. Зүүн бүсийн Хэнтий аймагт 1.8, Дорнод аймагт 2.3, Сүхбаатар аймагт 18 дахин өссөн¹⁸ байгаа нь нэг талаас гэр бүлийн хүчирхийллийн гэмт хэргийн гаралт их байгаа, нөгөө талаар тухайн бүс нутгийн нэрлэсэн аймгуудын хууль хяналтын байгууллага түүний дотор Цагдаагийн байгууллага нуугдмал хэргийг илрүүлэн бүртгэж, шалгаж шийдвэрлэх ажиллагаа сайн байгааг харуулж байна.

Нуугдмал, нууц далд аргаар үйлдэгдсэн гэмт хэргийг үйлдэгдсэн тухай бүрт нь илрүүлж гэм буруутай этгээдэд хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэх нь шударга ёсны зарчмын илэрхийлэл бөгөөд урьдчилан сэргийлэх том ажил болдог.

Эцэст нь нийслэл хийгээд төвлөрсөн газар руу чиглэсэн нүүдэл нь хот суурин газарт хүн амын бөөгнөрлийг эрс хөөрөгдөж

¹⁸ Цагдаагийн Ерөнхий газрын статистик мэдээ



гэмт хэрэг өсөхөд тодорхой байдлаар нөлөөлж байна. Оросын академич В.Кудрявцев “Хүн амын төвлөрөл нь хүмүүсийн гэмт хэрэг үйлдэх сэдэл, гэмт хэрэгтний биеэ авч явах байдалд шууд нөлөөлөхгүй ч, юуны өмнө гэмт зан үйлийн халдварлал, солилцоо явагдах, гэмт хэргийн орчин бүрэлдэх, соёл төлөвших, гэмт үйл ажиллагаа байгууллагдаж нөхцөл болж, механик нөлөө үзүүлдэг” гэсэн юм.

Гэр бүлийн хүрээнд үйлдэгдэж буй хүчирхийлэл, гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох, улмаар урьдчилан сэргийлэх ажлыг оновчтой зохион байгуулахад Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаа, иргэдэд үйлчлэх үйлчилгээний чиг хандлагыг өөрчлөх, боловсронгуй болгох шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна.

Жендэрт суурилсан гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх хууль зүйн тогтолцоог өөрчлөх, түүнтэй тэмцэхэд чиглэсэн мэргэшсэн хуулийн ажилтан, баг бэлтгэн ажиллуулах, хүчирхийлэл үйлдэгчийн зан үйл, ёс зүй, ухамсрыг засах, хүмүүжүүлэх ажлын арга хэлбэрийг өөрчлөн боловсронгуй болгох шаардлагатай байна.

Гэр бүлийн хүрээнд үйлдэгдэж байгаа хүчирхийллийн гэмт хэргийн дийлэнхи нь төрлийн хувьд хөнгөн, хүндэвтэр гэмт хэрэг байдаг ба энэ тохиолдолд тодорхой субъектээс уг хэргийг нуун далдлахад амар хялбар байдаг тул үүнтэй Цагдаагийн байгууллагаас тэмцэх ажиллагаа нь хэсгийн байцаагчийн гүйцэтгэх үүрэгтэй салшгүй холбоотой бөгөөд хэрүүл маргаантай, гэр орондоо байнгын түгшүүр төрүүлдэг хүмүүсийн бүртгэл судалгааг сайтар хийн хяналтанд авч, хүчирхийллийн шинжтэй зөрчлийг даамжруулахгүйгээр зүй зохистой шийдвэрлэх, зөрчил гаргагчийг хүчирхийлэл үйлдүүлэхгүй байх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр сургалтанд хамруулах, төрийн бус олон нийтийн байгууллагатай холбож өгөх зэрэг ажлыг хийж

гүйцэтгэх шаардлагатай байна.

Эмэгтэйчүүд, хүүхдийн болон бусад олон нийтийн байгууллагуудгэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх талаар арга хэмжээ зохиодог гэх боловч үнэн хэрэгтээ төсөл хэрэгжүүлсэн нэр зүүж үр дүн багатай ажиллаж байгааг өөрчлөн тэдгээр байгууллагуудын үйл ажиллагааг төрийн байгууллагын ажилтай нягт уялдуулан холбож өгөх хэрэгтэй байна.

Санал

Гэр бүл дэх хүчирхийлэл гэр бүлийн хүрээнд үйлдэгдэн гарч буй нуугдмал гэмт хэрэгтэй тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх талаар дараах саналыг дэвшүүлж байна.

- Гэр бүлийн хүрээнд үйлдэгдэх хүчирхийлэл, гэмт хэрэг гэж юу болох, энэ төрлийн гэмт хэрэгт өртөгдөн хохирсон тохиолдолд зөрчигдсөн эрхээ хамгаалуулах талаар хаана, хэнд, хэрхэн хандах, ямар арга хэмжээ авах талаар Ерөнхий боловсролын сургуулийн сургалтын хөтөлбөрт тусган сургалт зохион байгуулж, мэдлэг олгох.

- Энэ төрлийн гэмт хэрэг үйлдэхэд нөлөөлж буй гол нөхцөлүүд болох архиан согтуурах, ажилгүйдэл, ядуурал гэх мэт нөхцөл байдлуудыг багасгах, саармагжуулах талаар авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээний хэрэгжилт, үр дүнг тооцож үйл ажиллагааг идэвхижүүлэх арга хэмжээг зохион байгуулах.

- Энэ төрлийн гэмт хэрэгт өртөгдсөн тохиолдолд утас веб сайт (мессеж хэлбэрээр) зөвөлгөө авах цахим мэдээллийн санг цагдаагийн байгууллагын харьяанд бий болгох.

- Монгол улсын хэмжээнд гэр бүлийн хүрээнд үйлдэгддэг болон үйлдэгдэх боломжтой гэмт хэргийн талаарх мэдээ, мэдээллийн сан, бүртгэлтэй болох, энэ талаар олон нийтэд ил тод мэдээлж байх

- Архидан согтуурах явдал нь гэр бүлийн хүрээнд хүчирхийлэл үйлдэх гэмт хэрэг

гарах гол шалтгаан, нөхцөлийн нэг мөн тулархидалттай тэмцэх, соёлтой хэрэглэх хэрэглээг сурталчилах нь зүйтэй.

- Гэр бүлд хүчирхийлэл байнга үйлдэгддэг нь олон нийтийн болон цагдаагийн байгууллагын ажилтны тодорхойлолтоор нотлогдсон нөхцөлд шүүхээс хүчирхийлэгчийн саналыг үл харгалзан гэр бүл цуцлах асуудлыг гэр бүлийн тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлтөөр оруулж өгөх

- Гэр бүлийн хүрээнд үйлдэгддэг хүчирхийлэлтэй холбогдох эрүүгийн хэргийн диспозицад уг хэргийг гэр бүлийн хүчирхийллийн улмаас үйлдсэн бол хүндрүүлэн үзэж хариуцлага тооцохоор эрүүгийн хуульд өөрчлөлт оруулах

- Гэр бүлийн хүрээлд нуугдмал гэмт явдлын бүрэлдэхүүн хэсэг болсон нууц далд хэлбэрээр үйлдэгдэх гэмт хэргийг илрүүлэх, мөрдөх, шалгаж шийдвэрлэхэд дагнасан, мэргэшсэн ажилтанг бэлтгэж ажиллуулах

- Гэр бүлийн хүрээнд үйлдэгдэж байгаа нууц далд үйлдэлтэй гэмт хэргийг илрүүлж, мөрдөх тусгай арга зүйг боловсруулан хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагаанд ашиглах

- Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдсэн зөрчилдөө захиргааны арга хэмжээ авагдсаны дараа 6 сарын дотор дахин тийм зөрчил гаргасан бол хүндрүүлэн авч үзэж эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх

- Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын хүрээнд нуугдмал гэмт хэргийн талаар судалгаа, шинжилгээ явуулах эрх зүй, эдийн засгийн орчинг бүрдүүлж, үр дүнг тооцон ажиллах

- Хүчирхийлэл үйлдэгч этгээдийн нууж хаацайлан далдлахыг хүсэж байгаа нууцлаг зүйлийг ил гарган далд сэдвийг дэлгэн тавих байдлаар олон нийтийн анхаарлыг хандуулан тэдний хяналтыг тогтоох зэрэг болно.

